

JUSTYNA DULEWICZ-IZYDORSKA

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Wydział Finansów i Bankowości
e-mail: justyna.izydorska@poczta.onet.pl

Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako alternatywny sposób stwierdzenia praw do spadku*

Streszczenie. Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie wprowadzonej do polskiego systemu prawnego ustawą z 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw odrębnej czynności notarialnej, jaką jest akt poświadczenia dziedziczenia. Stanowi on alternatywny, w stosunku do sądowego, sposób stwierdzenia praw do spadku, w szczególności przedstawienie zakresu jego stosowania, procedury uzyskania oraz skutków prawnych.

Słowa kluczowe: akt poświadczenia dziedziczenia, spadek, testament, zapis windykacyjny, spadkobierca, spadkodawca

1. Wprowadzenie

Wprowadzenie 2 października 2008 r. ustawą z 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw¹ do polskiego porządku prawnego instytucji notarialnego poświadczenia dziedziczenia (zwanej dalej również APD) miało istotne znaczenie zarówno dla prawa spadkowego, jak i praktyki notarialnej. Przepisy obowiązujące do chwili wejścia w życie wspomnianej ustawy przewidywały, że potwierdzenie praw do spadku może nastąpić jedynie w drodze sądowego stwierdzenia nabycia spadku. Obecnie te dwie instytucje, akt poświadczenia dziedziczenia oraz sądowe stwierdzenie nabycia

* Artykuł został przygotowany na podstawie pracy magisterskiej autorki pt. „Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako alternatywny sposób stwierdzenia praw do spadku”, napisanej pod kierunkiem dr. Macieja Kowalczyka.

¹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 181, poz. 1287) zwana dalej ZmPrNot z 2007 r.

spadku, funkcjonują równolegle, a wybór drogi sądowej lub notarialnej należy do zainteresowanego.

Notarialne poświadczenie dziedziczenia umożliwia udokumentowanie praw do spadku z wyłączeniem dziedziczenia na podstawie testamentów szczególnych. Zasadnicze przepisy regulujące sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia zawarte są w rozdziale 3a (art. 95a-95p) ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie².

Głównym celem wprowadzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, jako alternatywnego sposobu potwierdzenia praw do spadku, było uproszczenie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, odciążenie sędziów i sądów od rozstrzygania spraw prostych i niespornych oraz ułatwienie szybszego i wygodniejszego dokonania formalności związanych z potwierdzeniem praw do spadku.

Wymagało to zmian w polskim ustawodawstwie. W związku z wprowadzeniem powyższej instytucji do porządku prawnego zmieniono Kodeks cywilny³ w zakresie sposobów potwierdzenia praw do spadku, skutków materialnoprawnych zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz regulacji kolizji domniemań wynikających z zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia i prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, dotyczących tego samego spadku. Ponadto w Kodeksie postępowania cywilnego⁴ uwzględniono nowe kompetencje notariusza oraz uregulowano podstawy i procedurę uchylecia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia. W wymienionych nowelizacjach kc i kpc uwzględniono także skutki prawne Wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 31 stycznia 2001 r. (sygn. akt P 4/99), dotyczącego ustawowego dziedziczenia gospodarstw rolnych.

Dla praktyki notarialnej istotne znaczenie w zakresie sporządzania aktów poświadczenia dziedziczenia miała uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2009 r. (III CZP 89/09) uznająca, że notariusz może sporządzić akt poświadczenia dziedziczenia także wtedy, gdy jeden ze spadkobierców powołanych do dziedziczenia nie żyje.

Następnie w celu dostosowania regulacji krajowej do przepisów rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/12 z 4 lipca 2012 r.⁵, ustawą

² Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1192 ze zm.), zwana dalej PrNot.

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740 ze zm.), zwana dalej kc.

⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 30 ze zm.), zwana dalej kpc.

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/12 z 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia dziedziczenia (Dz.Urz. UE. L nr 201, s. 107, z późn. zm., zwane dalej „rozporządzenie nr 650/12”).

z 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego, ustawy Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1137), wprowadzono istotne zmiany w kpc oraz PrNot, dotyczące regulacji europejskiego poświadczenia spadkowego i notarialnego poświadczenia dziedziczenia.

Kolejne zmiany w procedurze sporządzania aktu poświadczenia dziedziczenia wynikają z: ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny, ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2015, poz. 1311), która zastąpiła rejestr aktów poświadczenia dziedziczenia Rejestrem Spadkowym; ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (t.j. Dz.U. 2017, poz. 2278 ze zm.), która zobowiązuje notariusza do odbierania od osób zainteresowanych oświadczenia, czy w skład spadku wchodzi własność lub wieczyste użytkowanie nieruchomości położonych na terytorium RP lub udziały, akcje lub ogół praw i obowiązków w spółce handlowej będącej właścicielem lub wieczystym użytkownikiem nieruchomości położonych na terytorium RP, jeżeli w kręgu osób zainteresowanych znajduje się cudzoziemiec w rozumieniu powyższej ustawy; ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1629 ze zm.) nakładającej na notariusza obowiązek zgłoszenia do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej informacji o zarejestrowaniu APD w sytuacji, gdy jeden ze spadkobierców lub zapisobierca windykacyjny nabył w całości należące do spadku przedsiębiorstwo objęte zarządem sukcesyjnym.

W artykule skupiono się na scharakteryzowaniu czynności notarialnej, jaką jest akt poświadczenia dziedziczenia, w szczególności przedstawiono, kiedy APD może stanowić alternatywny, w stosunku do sądowego, sposób stwierdzenia praw do spadku, zakres jego stosowania, procedurę uzyskania oraz wynikające z jego sporządzenia skutki prawne. Porusza również problemy i wątpliwości występujące w praktyce notarialnej związane ze stosowaniem tej instytucji.

2. Akt poświadczenia dziedziczenia

2.1. Poświadczenie dziedziczenia przez notariusza

Od chwili wejścia w życie 2 października 2008 r. ZmPrNot z 2007 r. w Polsce istnieją dwa sposoby udokumentowania praw spadkobiercy do spadku lub zapisobiercy windykacyjnego do przedmiotu zapisu: postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku oraz notarialne poświadczenie dziedziczenia. Oba sposoby udokumentowania swoich praw przez spadkobiercę lub zapisobiercę windykacyjnego są względem siebie równoważne i mogą one następować alternatywnie przed

sądem albo przed notariuszem, według swobodnego wyboru spadkobierców lub zapisobierców windykacyjnych.

Celem wprowadzenia do polskiego systemu prawnego aktu poświadczenia dziedziczenia było odciążenie sędziów i sądów od czynności drobnych, nieskomplikowanych, które mogą być wykonane w innym trybie, a także chęć uproszczenia systemu, przede wszystkim ułatwienia spadkobiercom wykazania w sposób szybszy i mniej sformalizowany od drogi sądowej ich praw spadkowych w sprawach niespornych, w których nie ma wątpliwości co do porządku dziedziczenia⁶. Akt poświadczenia dziedziczenia może być sporządzony przez dowolnego notariusza niezależnie od ostatniego miejsca stałego pobytu spadkodawcy, miejsca składników jego majątku czy właściwości sądu spadku, a nadto wywołuje on skutki prawne od chwili zarejestrowania go w Rejestrze Spadkowym (do 7 sierpnia 2016 r. w rejestrze aktów poświadczenia dziedziczenia), dzięki czemu uzyskanie potwierdzenia praw do spadku jest szybsze niż na drodze sądowej, bez konieczności oczekiwania na uprawomocnienie się orzeczenia. Zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia ma charakter dokumentu urzędowego i wywiera takie same skutki jak prawomocne postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku. Podważenie skutków prawnych zarejestrowanego APD jest możliwe tylko po przeprowadzeniu postępowania sądowego o uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia [Dończyk 2011: 17-18]. Akt poświadczenia dziedziczenia jest jednym z pozasądowych sposobów rozstrzygania spraw niespornych, a notariusz, sporządzając APD, wypełnia, w ramach przyznanych kompetencji, zadania publiczne państwa polegające na udzieleniu ochrony prawnej obywatelom. Nie jest to jednak sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w rozumieniu art. 175 Konstytucji RP [szerzej: Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95a, nt 4; Szereda 2018: 293-294; 2019: 125-126; Marciniak (red.) 2019].

Podstawą dokonywanych przez notariusza czynności są przepisy PrNot i kpc. Wymagania formalne aktu poświadczenia dziedziczenia, zasady jego rejestracji w Rejestrze Spadkowym oraz tryb postępowania umożliwiający sporządzenie przez notariusza APD regulują przepisy rozdziału 3a działu II PrNot obowiązujące w chwili sporządzania takiego aktu. Przepisy te mają również zastosowanie do spadków otwartych przed wejściem w życie ZmPrNot z 2007 r., możliwe jest zatem sporządzenie APD po spadkodawcy zmarłym przed 2 października 2008 r. [Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95a, nt 18, 22]. Należy jednak pamiętać, że materialnoprawne skutki aktu poświadczenia dziedziczenia w odniesieniu do

⁶ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 1651 Sejmu V kadencji, w którym podniesiono, że powyższe czynności z zakresu postępowania spadkowego mogą stanowić „przykłady pozasądowych zadań, od jakich można by było uwolnić sędziów”, o których mowa w zaleceniu Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy, dotyczącym środków zapobiegania nadmiernemu obciążeniu sądów, a także Grzybczyk, Szpunar 2006: 44-57.

danego spadku oraz stwierdzenia, że w jego skład wchodzi poszczególne prawa, reguluje prawo obowiązujące w chwili otwarcia spadku.

Sporządzenie APD to odrębna czynność notarialna. Sam akt poświadczenia dziedziczenia to dokument, który nie jest aktem notarialnym, nie zawiera oświadczeń woli uczestników tej czynności, ale jednak stosuje się do niego również wskazane przepisy dotyczące aktu notarialnego. Ponadto do aktu poświadczenia dziedziczenia mają zastosowanie przepisy ogólne PrNot oraz regulujące prawa i obowiązki notariuszy.

Akt poświadczenia dziedziczenia ma charakter deklaracyjny, a więc tylko poświadcza stan wytworzony w chwili otwarcia spadku, a nie czyni danej osoby spadkobiercą, potwierdza jedynie przysługujące jej prawa. Uzyskanie APD przez spadkobiercę lub zapisobiercę windykacyjnego nie jest obligatoryjne, ponieważ polskie prawo nie nakłada obowiązku uzyskania poświadczenia dziedziczenia w tym trybie nawet na spadkobiercę, który w sposób wyraźny spadek przyjął i nie toczy sporu z innymi spadkobiercami [Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95a, nt 19-20]. Akt poświadczenia dziedziczenia podobnie jak sądowe postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku musi odnosić się do całego spadku.

Sporządzenie APD obejmuje kilka etapów, takich jak protokół dziedziczenia, akt poświadczenia dziedziczenia i rejestracja APD w Rejestrze Spadkowym. Są to zarówno czynności faktyczne, jak i czynności notarialne. W trakcie sporządzania aktu poświadczenia dziedziczenia mogą być również składane oświadczenia woli w przedmiocie przyjęcia bądź odrzucenia spadku.

2.2. Zakres stosowania APD

Celem notarialnego poświadczenia dziedziczenia jest umożliwienie stwierdzenia praw do spadku jedynie w sytuacjach bezspornych i dlatego podstawową przesłanką sporządzenia APD jest zgodne stanowisko co do dziedziczenia wszystkich osób, które mogłyby być potencjalnymi spadkobiercami, i to zarówno spadkobiercami ustawowymi, jak i spadkobiercami ustanowionymi we wszystkich wchodzących w rachubę testamentach, niezależnie od tego czy APD dotyczy dziedziczenia ustawowego, czy testamentowego [Kordasiewicz (red.) 2015: 587-588].

Zgodnie z art. 95a PrNot akt poświadczenia dziedziczenia może zostać sporządzony w przypadku dziedziczenia ustawowego oraz testamentowego, z wyłączeniem testamentów szczególnych. Oznacza to, że sporządzenie przez testatora testamentu ustnego, podróznego lub wojskowego wyklucza możliwość sporządzenia APD, choćby był to tylko jeden z kilku testamentów kształtujących w danej sytuacji dziedziczenie po spadkodawcy [Pietrzykowski (red.) 2015: t. II, komentarz do art. 1025, Nb 24]. Kwestią sporną w doktrynie pozostaje, czy sporządzenie jakiegokolwiek (np. nieważnego co do formy lub takiego, który

utracił moc w wyniku upływu terminu z art. 955 kc) testamentu szczególnego, uniemożliwia uzyskanie APD [Kordasiewicz (red.) 2015: 587].

Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia jest możliwe na podstawie testamentów zwykłych, przy czym warunkiem jest dysponowanie przez notariusza oryginałem testamentu spadkodawcy albo w przypadku testamentu notarialnego – jego wypisem, który zgodnie z art. 109 PrNot ma moc oryginału. W związku z powyższym nie będzie możliwe sporządzenie APD w przypadku otwarcia i ogłoszenia testamentu holograficznego albo allograficznego przez sąd spadku, ponieważ zgodnie z art. 653 kpc testament wraz z protokołem otwarcia i ogłoszenia przechowuje się w sądzie spadku, a § 192 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości Regulamin urzędowania sądów powszechnych⁷ wyłącza możliwość wydania oryginału testamentu przez sąd spadku. Natomiast otwarcie i ogłoszenie takich testamentów przez innego notariusza niż sporządzającego akt poświadczenia dziedziczenia nie stoi na przeszkodzie sporządzenia APD, zgodnie z art. 107 PrNot testamenty otwarte i ogłoszone przez innego notariusza mogą być wydane zainteresowanej osobie w celu ich przedłożenia innemu notariuszowi [Dończyk 2011: 32-33].

Ponadto nie będzie możliwe sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia w przypadku, gdy testator rozrządził majątkiem w sposób określony w art. 961 kc (tzw. testament działowy), ponieważ spadkobiercy nie mają kompetencji do podejmowania decyzji w sprawie przypadających im udziałów, których podstawą określenia jest obiektywna wartość poszczególnych przedmiotów i praw majątkowych wchodzących w skład spadku, a notariusz jako nieupoważniony do przeprowadzenia postępowania dowodowego nie może dokonać oceny, czy przedmioty podane przez spadkobierców wyczerpują cały majątek spadkowy, a także nie może dokonać oceny wartości tych przedmiotów w celu ustalenia udziałów w spadku. Nie zostanie zatem spełniona przesłanka braku wątpliwości co do wysokości udziałów przypadających poszczególnym spadkobiercom [Kordasiewicz (red.) 2015: 587; szerzej: Marciniak (red.) 2019: 55-72, 161-170].

Zgodnie z art. 6 ust. 1 ZmPrNot z 2007 r. przepisów tej ustawy nie stosuje się do spadków otwartych przed 1 lipca 1984 r., ponieważ od tej daty każdej osobie fizycznej nadawany jest numer PESEL⁸, który jest elementem obligatoryjnym treści APD oraz Rejestru Spadkowego. Wymóg ten zapewnia niepowtarzalność danych wprowadzonych do Rejestru Spadkowego i ma znaczenie dla bezpieczeństwa obrotu prawnego [Szereda 2018: 296-297]. Spadkobiercom, którzy dziedziczą spadek otwarty przed 1 lipca 1984 r., pozostaje wyłącznie droga sądowa na udokumentowanie swoich praw do spadku.

⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141 ze zm.).

⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z 19 czerwca 1984 r. w sprawie dokumentów stwierdzających tożsamość (t.j. Dz.U. nr 32, poz. 175).

Co do zasady akt poświadczenia dziedziczenia sporządza się także w przypadku spadków obejmujących gospodarstwo rolne, przy czym ze względu na szczególny reżim dziedziczenia gospodarstw rolnych obowiązujący przed 14 lutego 2001 r. notariusz, w przypadku spadków otwartych od 1 lipca 1984 r. do 13 lutego 2001 r., jest zobowiązany do ustalenia spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne z ustawy oraz ich udziałów w tym składniku spadku (art. 95f § 1 pkt 7 PrNot). Natomiast szczególne wymagania dotyczące dziedziczenia gospodarstw rolnych obowiązujące do 30 września 1990 r., które miały zastosowanie zarówno w przypadku dziedziczenia ustawowego, jak i dziedziczenia testamentowego spowodowały, że w doktrynie istnieje spór, czy możliwe jest sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia w przypadku, gdy w skład spadku otwartego w powyższym okresie wchodzi gospodarstwo rolne dziedziczone na podstawie testamentu. Analiza prac legislacyjnych oraz fakt, że nie istnieją jakiegokolwiek wskazówki przemawiające za tym, że ustawodawca chciał wyłączyć poświadczenie dziedziczenia gospodarstwa rolnego na podstawie testamentu, a nadto otwarty katalog elementów protokołu dziedziczenia (art. 95c § 2 PrNot) spowodowały, że przeważa jednak pogląd, że możliwe jest w takim przypadku sporządzenie APD [Dończyk 2011: 35-37; Kordasiewicz (red.) 2015: 583; Szereda 2018: 297-298; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95a, nt 36-42; odmiennie: Truskiewicz 2010: 8; Wojdyło 2014: 438].

Możliwe jest również sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia po tzw. kommorientach, czyli osobach, które utraciły życie podczas grożącego im wspólnie niebezpieczeństwa (art. 32 kc), o ile w aktach zgonu wskazano tę samą datę i godzinę ich śmierci, a osoby zainteresowane potwierdzą powyższe okoliczności i nie będą podważały domniemania wynikającego z art. 32 kc [Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95aa, nt 30; Bender 2017: 24; odmiennie Borkowski 2011: 70].

2.3. Osoby zainteresowane

Z punktu widzenia sporządzenia APD bardzo istotne jest ustalenie kręgu osób zainteresowanych, ponieważ zgodnie z art. 95b PrNot przed sporządzeniem aktu poświadczenia dziedziczenia notariusz spisuje protokół dziedziczenia przy udziale wszystkich osób zainteresowanych (z zastrzeżeniem art. 95ca). Osobami zainteresowanymi w rozumieniu rozdziału 3A PrNot są osoby, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi, a także osoby, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne, przy czym odrzucenie spadku lub zapisu windykacyjnego oraz uznanie za niegodnego powoduje utratę statusu osoby zainteresowanej.

Pierwszą grupę osób zainteresowanych stanowią spadkobiercy ustawowi, przy czym nie są to wszyscy potencjalni spadkobiercy ustawowi danego spadkodawcy, a tylko ci, którzy w danym stanie faktycznym dochodzą do dziedziczenia albo

dochodziliby do dziedziczenia, gdyby spadkodawca nie sporządził testamentu. Ich obecność przy spisywaniu protokołu dziedziczenia jest obligatoryjna, i to zarówno przy dziedziczeniu ustawowym, jak i dziedziczeniu testamentowym, nawet jeżeli dochodzi w całości do dziedziczenia wyłącznie na podstawie testamentu bądź testamentów. Taka regulacja pozwala na wypowiedzenie się osób, które w razie nieważności testamentu lub jego nieskuteczności uzyskalyby korzyść ze spadku, a ponieważ są to najczęściej osoby bliskie spadkodawcy (należące do pierwszego lub drugiego kręgu spadkobierców), to wiedzą one najlepiej, czy spadkodawca posiadał zdolność testowania lub czy istniały inne okoliczności mające wpływ na ważność bądź skuteczność testamentu [Osajda (red.) 2019: komentarz art. 95aa, nt 4-7].

Osobami zainteresowanymi są również spadkobiercy testamentowi oraz zapisobiercy windykacyjni, nawet w przypadku odwołania bądź zmiany testamentu przez spadkodawcę [Osajda (red.) 2019: komentarz art. 95aa, nt 4-7; Dończyk 2011: 48]. W przypadku, gdy spadkodawca sporządził kilka testamentów, to w spisywaniu protokołu dziedziczenia uczestniczą spadkobiercy ustawowi oraz wszystkie osoby powołane w testamentach do dziedziczenia oraz osoby, na rzecz których spadkodawca poczynił zapisy windykacyjne, i to niezależnie od tego, czy testamenty zostały odwołane lub zmienione. Celem takiego rozwiązania jest dążenie do należytego zabezpieczenia praw osób wymienionych w testamencie bądź testamentach [Szereda 2018: 300].

Statusu osoby zainteresowanej nie traci osoba wyłączona od dziedziczenia na podstawie testamentu negatywnego oraz osoba wydziedziczona przez spadkodawcę, ponieważ jak wskazuje się w doktrynie, są to osoby, które mogą podważać ważność testamentu [Szereda 2018: 301-302; Osajda (red.) 2019: komentarz art. 95aa, nt 19-20].

Jeżeli w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne (co zostanie potwierdzone zgodnym oświadczeniem osób zainteresowanych złożonym przy spisywaniu protokołu dziedziczenia), a spadek został otwarty przed 14 lutego 2001 r., ze względu na szczególny reżim dziedziczenia gospodarstw rolnych osobami zainteresowanymi w rozumieniu art. 95aa PrNot będą również spadkobiercy ustawowi należącego do spadku gospodarstwa rolnego.

Natomiast kwestią sporną w doktrynie pozostaje to, czy do osób zainteresowanych w rozumieniu art. 95aa PrNot należą osoby, które zawarły ze spadkodawcą umowę zrzeczenia się dziedziczenia (art. 1048-1050 kc) oraz małżonek spadkodawcy wyłączony od dziedziczenia po nim na podstawie art. 940 kc [Szereda 2018: 301-302; Księżak 2017: 400].

Odrzucenie spadku lub zapisu windykacyjnego oraz uznanie za niegodnego, zgodnie z art. 95aa §2 PrNot, powoduje utratę statusu osoby zainteresowanej. W związku z tym, że zarówno spadkobierca niegodny, jak i spadkobierca, który odrzucił spadek, są traktowani jakby nie dożyli otwarcia spadku, to w ich miejsce

spadek przypada innym osobom zgodnie z reżimem dziedziczenia ustawowego albo na zasadach przyrostu w przypadku dziedziczenia testamentowego (osoby te uzyskują status osób zainteresowanych).

Osobami zainteresowanymi nie są także zapisobiercy zwykli, osoby, na rzecz których spadkodawca dokonał poleceń, wykonawca testamentu (o ile nie są jednocześnie spadkobiercami ustawowymi lub testamentowymi lub zapisobiercami windykacyjnymi) czy też wierzyciele spadku, ponieważ nie przysługują im żadne własne prawa do spadku z tytułu dziedziczenia po spadkodawcy. W przypadku osób podstawionych w miejsce spadkobierców ustawowych lub testamentowych uzyskują one status osób zainteresowanych dopiero, gdy osoba pierwotnie ustanowiona spadkobiercą (instytut) nie będzie mogła lub nie będzie chciała dziedziczyć [Osajda (red.) 2019: komentarz art. 95aa, nt 57, 64, 69].

2.4. Podstawy odmowy sporządzenia APD

Zgodnie z art. 81 PrNot notariusz ma obowiązek odmówić dokonania czynności notarialnej niezgodnej z prawem. W przypadku aktu poświadczenia dziedziczenia notariusz odmawia jego sporządzenia nie tylko w sytuacji, o której mowa powyżej, ale również z przyczyn, które zostały wymienione wprost w art. 95e PrNot, a także w innych przypadkach wprost wskazanych lub wyinterpretowanych z przepisów rozdziału 3a działu II PrNot.

Do bezwzględnych przeszkód uniemożliwiających sporządzenie APD wskazanych w art. 95e § 2 pkt 1 PrNot należy wcześniejsze sporządzenie w stosunku do spadku aktu poświadczenia dziedziczenia (zarejestrowanego w Rejestrze Spadkowym) lub wydanie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku. Celem takiej regulacji jest uniknięcie sytuacji, w której istniałyby dwa dokumenty urzędowe potwierdzające prawa do danego spadku. Notariusz odmawia sporządzenia APD także, gdy w sądzie toczy się już postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku lub postępowanie o dział spadku, które w sytuacji braku wcześniejszego udokumentowania praw do spadku obejmuje także żądanie stwierdzenia jego nabycia. Toczące się postępowanie o uchylenie wydanego wcześniej APD również jest przesłanką do odmowy sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia. Ponadto, uznanie w Rzeczypospolitej Polskiej, na podstawie art. 39 i następnych rozporządzenia nr 650/12 lub przyjęcie, na podstawie art. 59 rozporządzenia nr 650/12, wydanego w innym państwie UE krajowego poświadczenia dziedziczenia, a także wydanie w innym państwie rozstrzygnięcia dotyczącego sprawy spadkowej uznane go w Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie art. 1145-1149¹ kpc, jest przyczyną odmowy sporządzenia APD przez notariusza [Szereda 2018: 333-335; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95e, nt 1-18].

Kolejną obligatoryjną podstawą odmowy przez notariusza sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, o której mowa w art. 95e § 2 pkt 2 PrNot jest

ujawnienie się w toku spisywania protokołu dziedziczenia okoliczności wskazujących, że przy jego sporządzeniu nie były obecne wszystkie osoby, które mogą wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi lub testamentowi, lub też osoby, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne albo istnieją lub istniały testamenty, które nie zostały otwarte lub ogłoszone. Tak więc toczące się jakiegokolwiek postępowanie (przez cały czas jego trwania) mające wpływ na porządek dziedziczenia po spadkodawcy (np. ustalenia niegodności dziedziczenia, wyłączenia małżonka od dziedziczenia na podstawie art. 940 kc), a także istnienie nieotwartych i nieogłoszonych testamentów, zaginięcie albo zniszczenie testamentu albo protokołu zawierającego testament allograficzny są okolicznościami wpływającymi na brak możliwości sporządzenia przez notariusza APD [Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95e, nt 19-23].

Ostatnią przesłanką odmowy sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia wskazaną w art. 95e § 2 PrNot jest brak jurysdykcji krajowej. Notariusz każdorazowo przy sporządzaniu APD jest zobowiązany do badania swojej jurysdykcji, co wynika również z art. 15 rozporządzenia nr 650/12.

Wymienione w art. 95e § 2 PrNot okoliczności wykluczające możliwość sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia nie są wyczerpujące, ponieważ nie obejmują wszystkich bezwzględnych przeszkód do jego sporządzenia. Tak jak wspomniano już wcześniej, nie jest możliwe sporządzenie APD w przypadku spadków otwartych przez dniem 1 lipca 1984 r., a także w przypadku, gdy ma miejsce dziedziczenie na podstawie testamentu szczególnego. Ponadto przesłanką warunkującą sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia jest istnienie zgodnego żądania jego sporządzenia przez wszystkich zainteresowanych. Ujawnienie się okoliczności wskazujących, że osoby zainteresowane nie są zgodne chociażby co do niektórych elementów przyszłego APD albo sporządzenie APD byłoby sprzeczne z ich wolą lub wbrew ich woli, wyłącza możliwość sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia, choćby w danej sytuacji było to zgodne z prawem materialnym. Nieprzedłożenie wymaganych, zgodnie z art. 95c § 4 PrNot, dokumentów, a także nieprzedłożenie oryginału testamentu lub protokołu zawierającego testament allograficzny są bezwzględną przesłanką odmowy sporządzenia APD [Dończyk 2011: 84-85; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95e, nt 35-38].

Przyczyną odmowy sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia mogą być nie tylko okoliczności, o których była mowa powyżej, ale również wskazane w art. 95e § 1 PrNot wątpliwości notariusza co do istnienia jurysdykcji krajowej, treści właściwego prawa obcego, osoby spadkobiercy i wysokości udziałów w spadku, osoby, na której rzecz spadkodawca uczynił zapis windykacyjny, i jego przedmiotu. Wątpliwości te są wynikiem analizy oświadczeń złożonych do protokołu dziedziczenia, testamentów spadkodawcy, przedłożonych dokumentów i dotyczą okoliczności faktycznych, nie mogą natomiast dotyczyć stanu prawnego.

Notariusz nie rozstrzyga merytorycznie tych wątpliwości, lecz w przypadku ich istnienia odmawia dokonania czynności notarialnej [Księżak, Szymura 2010: 141; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95e, nt 45-47].

Wszelkie sytuacje, które w danych okolicznościach budzą u notariusza wątpliwości co do osoby spadkobiercy lub spadkobierców, ich udziałów w spadku i wymagają wcześniejszego ustalenia stanu faktycznego lub rozstrzygnięcia przez sąd, stanowią podstawę do odmowy sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia. Ocenie przez notariusza podlega zarówno skuteczność oświadczeń złożonych przez osoby zainteresowane co do przyjęcia albo odrzucenia spadku, jak i ważność testamentu. Notariusz, sporządzając APD, nie może mieć żadnych wątpliwości co do ważności przedstawionego testamentu (ze względu na jego formę i treść), jego autentyczności czy zdolności spadkodawcy do testowania. Brak możliwości interpretacji testamentu, uzupełnienia jego treści lub postanowień skutkuje brakiem możliwości sporządzenia przez notariusza aktu poświadczenia dziedziczenia w każdym przypadku, gdy wykładnia testamentu wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego [Bieniek 2008: 29-30; Księżak 2017: 400; Oleszko 2018: 91; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95e, nt 52].

Zgodnie z art. 927 § 2 kc dziecko w chwili otwarcia spadku już poczęte może być spadkobiercą, jeżeli urodzi się żywe. Zachodzi więc pytanie, czy w przypadku, gdy jednym z potencjalnych spadkobierców ustawowych lub testamentowych zmarłego jest *nasciturus* i nie ma innych wstępnych lub zstępnych, którzy wyprzedziliby go w dziedziczeniu ustawowym, a także nie ma spadkobierców testamentowych, możliwe jest sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia. W doktrynie istnieją rozbieżności co do kwestii, czy *nasciturus* jest osobą zainteresowaną w rozumieniu art. 95aa PrNot. Niektórzy autorzy dopuszczają reprezentowanie przy sporządzaniu protokołu dziedziczenia dziecka poczętego, a nienarodzonego, które w przypadku żywego urodzenia będzie spadkobiercą ustawowym zmarłego, przez ustanowionego, zgodnie z art. 182 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego *curator ventris* [por. Bieniek 2008: 30-31; Bender 2017: 23; Dończyk 2011: 40]. Istnieją też odmienne stanowiska [por. Żuralski 2018: 79-89; Marciniak (red.) 2019: 126-129]. Natomiast przyjmowane jest zgodne stanowisko, że w powyższym przypadku nie jest możliwe sporządzenie APD, ponieważ skoro nie wiadomo, czy *nasciturus* urodzi się żywy, to istnieje wątpliwość co do kręgu spadkobierców, a regulacja poświadczenia dziedziczenia, która nie przewiduje zawieszenia postępowania, nie pozwala na ustalenie, czy dojdzie do żywych narodzin [Bender 2017: 23; Żuralski 2018: 79-89; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95aa, nt 22-25].

Podobnie w przypadku powołania do dziedziczenia ustanowionej przez spadkodawcę w testamencie, ale jeszcze niezarejestrowanej fundacji, notariusz nie może sporządzić aktu poświadczenia dziedziczenia.

Ponadto, notariusz sporządzając APD, nie może mieć żadnych wątpliwości co do osoby, na której rzecz spadkodawca uczynił zapis windykacyjny ani wątpliwości co do samego przedmiotu zapisu windykacyjnego. Wątpliwości co do osoby, na której rzecz spadkodawca uczynił zapis windykacyjny, zdarzają się bardzo rzadko. Natomiast zastrzeżenia pojawiają się w przypadku konieczności ustalenia przynależności danego przedmiotu zapisu windykacyjnego do majątku spadkodawcy w chwili otwarcia spadku oraz konieczności ustalenia, czy spadkodawca nie był zobowiązany do jego zbycia w chwili swojej śmierci. Istnienie powyższych wątpliwości, a także niezgodność pomiędzy spadkobiercami i zapisobiercami windykacyjnymi co do ważności i skuteczności zapisu windykacyjnego lub brak obecności przy spisywaniu protokołu dziedziczenia wszystkich osób, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne, uzasadnia odmowę sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia [Górecki 2012: 33-35; Szereda 2018: 333-334; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95e, nt 73-78].

2.5. Procedura uzyskania aktu poświadczenia dziedziczenia

Procedura uzyskania aktu poświadczenia dziedziczenia jest złożoną czynnością notarialną, składającą się z trzech zasadniczych czynności, stanowiącą jednak, jak podkreśla się w literaturze, jedną instytucję. Co do zasady czynności podejmowane przed notariuszem, mające na celu udokumentowanie praw do spadku, obejmują sporządzenie protokołu dziedziczenia, sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia oraz zarejestrowanie aktu poświadczenia dziedziczenia w systemie teleinformatycznym (Rejestrze Spadkowym).

Sporządzenie protokołu dziedziczenia w formie aktu notarialnego ma charakter obligatoryjny i warunkuje sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia. Spisanie protokołu dziedziczenia jest ściśle związane ze sporządzeniem APD i dlatego do sporządzenia protokołu dziedziczenia mają zastosowanie reguły dopuszczalności sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia.

Spisanie protokołu dziedziczenia poprzedzają tzw. czynności przygotowawcze, które obejmują zarówno czynności faktyczne, tj. zgromadzenie niezbędnych dokumentów, jak i czynności notarialne. Dokumentami, które zgodnie z art. 95c § 4 PrNot załącza się do protokołu dziedziczenia, są w szczególności odpis aktu zgonu spadkodawcy, odpisy aktów stanu cywilnego osób powołanych do spadku z ustawy, odpis aktu zgonu spadkobiercy, w przypadku, gdy nie dożył poświadczenia dziedziczenia oraz inne dokumenty, które mogą mieć wpływ na ustalenie praw do spadku. Możliwe jest również wykazanie praw stanu dokumentami wydanymi za granicą Polski. W określonym stanie faktycznym w celu ustalenia porządku dziedziczenia po spadkodawcy mogą być potrzebne inne dokumenty wpływające na ustalenie kręgu osób uprawnionych do dziedziczenia. Takimi

dokumentami są przede wszystkim oryginały (lub wypisy) testamentów, protokoły bądź wypisy protokołów obejmujących oświadczenia o przyjęciu albo odrzuceniu spadku, umowy zawierane z przyszłym spadkodawcą w przedmiocie zrzeczenia się dziedziczenia po nim, dokumenty potwierdzające uprawnienia danych osób do dziedziczenia gospodarstwa rolnego czy też dokumenty wskazujące, że w skład spadku wchodzi nieruchomości.

Do czynności przygotowawczych notarialnych zalicza się otwarcie i ogłoszenie przez notariusza testamentu lub testamentów spadkodawcy, przyjęcie przez notariusza oświadczeń o przyjęciu albo odrzuceniu spadku, a także sporządzenie projektu protokołu dziedziczenia.

W toku powyższych czynności przygotowawczych notariusz powinien przede wszystkim ustalić fakt zgonu spadkodawcy, datę otwarcia spadku oraz istnienie pozytywnych przesłanek spisania protokołu dziedziczenia i następnie sporządzenia APD, w szczególności istnienie zgodnego żądania wszystkich osób zainteresowanych sporządzenia poświadczenia dziedziczenia [Szereda 2018: 303-315; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95b, nt 1-11].

Zgodnie z art. 95b PrNot protokół dziedziczenia, z zastrzeżeniem art. 95ca PrNot, powinien być spisany w obecności wszystkich zainteresowanych osób. Istotną regułą sporządzania tego protokołu jest zasada osobistego stawiennictwa osób zainteresowanych. W związku z tym, że osoby te składają do protokołu zapewnienia co do okoliczności objętych postępowaniem pod rygorem sankcji karnej i są to oświadczenia wiedzy, a nie oświadczenia woli (informujące o faktach niezbędnych do sporządzenia APD), to niemożliwe jest posługiwanie się pełnomocnikiem przy dokonywaniu czynności z zakresu notarialnego poświadczenia dziedziczenia. Wyłączona jest możliwość odwołania złożonych oświadczeń, a także powołania się przez osoby zainteresowane na ewentualne wady takich oświadczeń istniejące w chwili ich składania. Oświadczenia składane przez osoby zainteresowane zbliżone są do dowodu w postaci zapewnienia spadkowego składanego przez spadkobiercę w sądowym postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku (art. 671 kpc) i ich osobisty udział w sporządzaniu protokołu dziedziczenia ma stanowić gwarancję podania prawdziwych i pełnych okoliczności niezbędnych do ustalenia porządku dziedziczenia [Bieniek 2008: 30-31; Dończyk 2011: 39-40; Borkowski 2011: 90; Kordasiewicz (red.) 2015: 587-588; Szereda 2018: 303; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95b, nt 12-14].

Dopuszcza się jednak reprezentację osób niemających pełnej zdolności do czynności prawnych przez ich przedstawicieli ustawowych. W orzecznictwie przyjęto, że w sprawach nieprocesowych istnienie ewentualnego konfliktu interesów, wyłączającego uprawnienie rodziców do reprezentowania dziecka, należy oceniać *ad casum* i w konsekwencji dopuszczono reprezentację dziecka przez jednego z rodziców, w sytuacji gdy oboje (rodzic i dziecko) wchodzi w rachubę jako spadkobiercy ustawowi zmarłego [Dończyk 2011: 40-41; Borkowski 2011: 80 i n.;

Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95b, nt 16-18]⁹. W przypadku istnienia konfliktu interesów pomiędzy rodzicami a dzieckiem (np. dziecko dziedziczy po spadkodawcy na podstawie testamentu w zbiegu ze swoimi rodzicami) małoletnie dziecko powinien, zgodnie z art. 99 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, reprezentować kurator.

W przypadku osób prawnych przy spisywaniu protokołu dziedziczenia są one reprezentowane przez osoby uprawnione do reprezentacji na podstawie art. 38 kc [Kremer, Truskiewicz (red.) 2009: 198; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95b, nt 21-22].

Sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia jest również możliwe w sytuacji, gdy jeden ze spadkobierców nie dożył chwili jego sporządzenia, to znaczy w przypadku tzw. piętrowego poświadczenia dziedziczenia. W powyższym stanie faktycznym przy spisywaniu protokołu dziedziczenia obecni są spadkobiercy zmarłego spadkobiercy.

Upoważnionym do spisania protokołu dziedziczenia oraz projektu protokołu dziedziczenia oprócz notariusza jest także konsul na podstawie art. 28 ust. 3 i art. 29 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. Prawo konsularne¹⁰.

Opierając się na informacjach i załączonych do protokołu dziedziczenia dokumentach, notariusz sporządza akt poświadczenia dziedziczenia (o ile w toku spisywania protokołu dziedziczenia nie ujawniły się okoliczności będące podstawą do odmowy sporządzenia APD).

Elementami obligatoryjnymi, szczegółowo uregulowanymi w art. 95f PrNot, występującymi w każdym APD jest czas i miejsce jego sporządzenia, dane dotyczące notariusza, oznaczenie osoby spadkodawcy, oznaczenie spadkobierców oraz ich tytułu powołania do spadku i wysokości udziałów w spadku, podpis notariusza oraz adnotacja o dokonaniu rejestracji w Rejestrze Spadkowym.

W akcie poświadczenia dziedziczenia wskazuje się imię/imiona, nazwisko, imiona rodziców, numer PESEL spadkodawcy (co przesądza o niemożliwości

⁹ Szerzej uzasadnienie wyroku SN z 25 czerwca 1996 r. (II CRN 214/95, Legalis), w którym SN stwierdził, że: „Nabycie spadku przez osobę nie mającą pełnej zdolności do czynności prawnych, a więc m.in. przez osobę małoletnią (art. 11 k.c.), z wyjątkiem sytuacji, gdy następuje na podstawie oświadczenia o przyjęciu spadku wprost, które jednakże wymaga zgody sądu opiekuńczego (art. 101 § 3, art. 156 i art. 178 § 2 k.r.o.), jest zawsze bezpłatnym przysporzeniem, którego rozmiar określa ustawa (przy dziedziczeniu ustawowym) lub treść testamentu (przy dziedziczeniu testamentowym), bądź – gdy długi spadku są równe wartości stanu czynnego spadku lub go przewyższają – wprawdzie do przysporzenia nie prowadzi, ale nie powoduje żadnego uszczuplenia majątkowego (art. 1015 § 2 w związku z art. 1012 k.c.). Dlatego w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, w którym małoletnie dziecko reprezentowane jest przez jedno z rodziców będące też spadkobiercą, regułą jest, iż nie zachodzi między nimi kolizja interesów, wykluczająca w myśl art. 98 § 3 k.r.o. w związku z § 2 tego artykułu reprezentację dziecka przez tegoż rodzica”.

¹⁰ Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. Prawo konsularne (t.j. Dz.U. 2020, poz. 195).

sporządzenia APD po spadkodawcy zmarłym przed 1 lipca 1984 r.). Ponadto umieszcza się informację o dacie i miejscu zgonu albo znalezienia zwłok oraz miejscu zwykłego pobytu spadkodawcy w chwili jego śmierci, przy czym ani miejsce zgonu, ani miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy nie ma wpływu na właściwość notariusza, który miałby sporządzić APD.

Akt poświadczenia dziedziczenia musi wskazywać spadkobierców, którym spadek przypadł. Gdy mowa o osobach fizycznych są to imiona, nazwiska, imiona rodziców, data i miejsce urodzenia tych osób, a w przypadku osób prawnych nazwa i siedziba tych podmiotów, przy czym można również wskazać inne dane identyfikacyjne, jak np. REGON czy numer KRS. Obligatoryjnie w każdym APD wskazany jest tytuł powołania do spadku oraz wysokość przysługujących spadkobiercom udziałów spadkowych. W przypadku dziedziczenia testamentowego akt poświadczenia dziedziczenia musi zawierać informację o formie testamentu, to jest informację, czy dziedziczenie następuje na podstawie testamentu holograficznego, allograficznego czy notarialnego, a nadto musi zawierać dane dotyczące otwarcia testamentu poprzez powołanie się na protokół jego otwarcia i ogłoszenia [Borkowski 2011: 208-209; Dończyk 2011: 106-107].

Podobnie jak w przypadku sądowego stwierdzenia nabycia spadku akt poświadczenia dziedziczenia możliwy jest tylko co do całego majątku spadkodawcy, musi zatem obejmować cały spadek i wymieniać wszystkich spadkobierców, których udziały spadkowe są określane w ułamkach zwykłych, a ich suma musi wynosić jeden¹¹. W przypadku równoczesnego dziedziczenia na podstawie ustawy i testamentu wskazuje się cały udział w spadku z rozbiciem na część przypadającą z dziedziczenia ustawowego i na część przypadającą z dziedziczenia testamentowego.

Do elementów obligatoryjnych aktu poświadczenia dziedziczenia, ale występujących tylko w przypadkach szczególnych, należy wskazanie spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne (art. 95f § 1 pkt 7 PrNot) w sytuacji, gdy wchodziło ono do spadku otwartego przed 14 stycznia 2001 r. i w związku z tym podlegało szczególnemu reżimowi dziedziczenia oraz wskazanie zapisobierców windykacyjnych (art. 95f §1 pkt 1a PrNot) wówczas, gdy spadkodawca taki zapis uczynił.

W akcie poświadczenia dziedziczenia wskazuje się wszystkie osoby, na których rzecz spadkodawca uczynił zapisy windykacyjne, oraz przedmioty objęte tymi zapisami w sposób pozwalający na ich wyodrębnienie ze składu spadku oraz umożliwiający zapisobiercy windykacyjnemu wpis swoich praw do odpowiednich rejestrów publicznych i ksiąg.

¹¹ Postanowienie SN z 23 czerwca 1967 r., III CR 104/67, OSNCP 1968, nr 2, poz. 24, Legalis, zgodnie z którym stwierdzenie nabycia spadku względem części majątku spadkowego albo tylko w stosunku do niektórych spadkobierców jest niedopuszczalne.

W przypadku niewskazania w akcie poświadczenia dziedziczenia osób, na których rzecz spadkodawca poczynił zapisy windykacyjne oraz spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne, konieczne jest sporządzenie uzupełniającego aktu poświadczenia dziedziczenia zgodnie z art. 95l PrNot [szerzej: Wrzecień 2009: 79-96].

W akcie poświadczenia dziedziczenia nie wskazuje się składników majątku spadkowego (jedyne wyjątkiem od tej reguły stanowi dziedziczenie gospodarstwa rolnego, o którym mowa powyżej) ani nie wymienia się obciążających go długów spadkowych, a także nie podaje się sposobu i faktu ustalenia jurysdykcji krajowej oraz właściwego prawa [Dończyk 2011: 108-111; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95f, nt 17-33].

Obecnie akt poświadczenia dziedziczenia jest sporządzany i podpisywany jedynie przez notariusza, a przy jego sporządzaniu nie uczestniczą osoby zainteresowane.

Niewzłocznie po sporządzeniu APD powinna nastąpić jego rejestracja za pomocą systemu teleinformatycznego w Rejestrze Spadkowym, który jest rejestrem o charakterze publicznym utworzonym 2 marca 2009 r. przez Krajową Radę Notarialną pierwotnie pod nazwą „rejestr aktów poświadczenia dziedziczenia”. Data rejestracji przesądza o chwili, w której APD staje się skuteczne i wywołuje określone w nim skutki prawne.

Zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia stanowi dokument urzędowy w rozumieniu art. 2 § 2 PrNot i zgodnie z art. 95j PrNot wywołuje skutki jak prawomocne postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku i to zarówno skutki materialnoprawne, jak i procesowe.

Zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia wywołuje skutki wynikające z prawa materialnego wskazane w art. 1025 § 2, art. 1027 i 1028 kc. Osoba legitymująca się zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia korzysta z domniemania, że jest spadkobiercą i domniemanie to jest skuteczne, podobnie jak sądowe postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, *erga omnes*, a obalenie tego domniemania może nastąpić tylko w drodze postępowania sądowego. Ponadto, legitymując się zarejestrowanym APD, spadkobierca może udowodnić swoje prawa wobec osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku, a osoby trzecie działające w dobrej wierze objęte są ochroną, gdy osoba legitymująca się zarejestrowanym aktem poświadczenia dokona rozporządzenia prawem należącym do spadku na rzecz tych osób [Dończyk 2011: 119-121; Szereda 2018: 357; Osajda (red.) 2019: komentarz do art. 95j, nt 1-25].

Do skutków procesowych zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia należy przede wszystkim obowiązek podjęcia zawieszono postępowania cywilnego, administracyjnego, podatkowego, egzekucyjnego, po śmierci strony, jeżeli zostanie przedłożony sądowi zarejestrowany APD. Ponadto na spadkobiercy ciąży obowiązek przedłożenia zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia

w przypadku toczącego się postępowania o dział spadku. Zarejestrowany APD stanowi też podstawę dokonania wpisu w księdze wieczystej zarówno praw spadkobiercy oraz zapisobiercy windykacyjnego w miejsce spadkodawcy, jak i użytkownika albo służebności ustanowionej zapisem windykacyjnym.

Zgodnie z treścią art. 1025 § 3 kc oraz art. 669¹ § 1 kpc, sądowe stwierdzenie nabycia spadku ma zawsze pierwszeństwo przed notarialnym poświadczeniem dziedziczenia i w razie konfliktu każdorazowo APD ulega uchyleniu, niezależnie od tego, czy sądowe stwierdzenie nabycia spadku zostało wydane przed zarejestrowaniem, czy po zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia. W związku z taką regulacją kolizji domniemań wynikających z zarejestrowanego APD i postanowienia o stwierdzeniu spadku w doktrynie zwraca się uwagę, że osoby legitymujące się zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia są w gorszej sytuacji od osób legitymujących się sądowym stwierdzeniem nabycia spadku [Kordasiewicz (red.) 2015: 584].

Zarówno sądowe postanowienie o stwierdzeniu nabycia praw do spadku, jak i zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia mają jedynie znaczenie deklaratoryjne [Szereda 2019: 127] i nie przyznają samoistnie jakichkolwiek praw do spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego osobom wskazanym w tych dokumentach. W sytuacji, gdy spadkobiercą jest inna osoba niż wskazana w zarejestrowanym APD albo przypada jej inny udział niż wynikający z APD, zastosowanie będzie miał art. 1028 kc dotyczący ochrony praw osób trzecich.

Zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia nie podlega kontroli instancyjnej, jego treść nie może nigdy zostać zmieniona poprzez zmianę jego pierwotnej treści na inną [Kordasiewicz (red.) 2015: 591]. Natomiast możliwe jest uchylene akt poświadczenia dziedziczenia w przypadkach wskazanych w ustawie w trybie nieprocesowym oraz jeżeli w danej sytuacji wydanie APD było bezwzględnie niedopuszczalne. Uchylony akt poświadczenia dziedziczenia podlega wykreśleniu z Rejestru Spadkowego, a na oryginale APD sporządza się wzmiankę o jego uchyleniu, co uniemożliwia ponowną jego rejestrację, a także wydanie z niego wypisu.

3. Podsumowanie

Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucji notarialnego poświadczenia dziedziczenia z pewnością odpowiadało postulatowi środowiska notarialnego, a także potrzebom społeczeństwa, dla którego APD stanowi instrument szybszego i łatwiejszego uregulowania praw do spadku bez udziału sądu.

Niewątpliwą zaletą wprowadzenia notarialnego poświadczenia dziedziczenia jest już sama możliwość dokonania wyboru sposobu potwierdzenia praw do

spadku. Atutem jest także brak właściwości miejscowej, co umożliwia przeprowadzenie czynności przed dowolnym notariuszem na terenie Rzeczypospolitej, bez względu na to, gdzie było ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy. Ponadto wprowadzona w 2015 r. konstrukcja projektu protokołu dziedziczenia, która stanowi wyjątek od zasady jednoczesnego stawiennictwa wszystkich osób zainteresowanych przy spisaniu protokołu dziedziczenia, w znaczący sposób przyczyniła się do ułatwienia uzyskania aktu poświadczenia dziedziczenia. Jako zaletę należy też uznać dogodność co do ustalenia terminu sporządzenia APD i szybkość załatwienia sprawy. Akt poświadczenia dziedziczenia wywołuje skutki prawne w nim zawarte z chwilą zarejestrowania go w Rejestrze Spadkowym, bez potrzeby oczekiwania na uprawomocnienie, jak ma to miejsce w przypadku sądowego stwierdzenia nabycia spadku. Instytucja notarialnego poświadczenia dziedziczenia wpływa również korzystnie na funkcjonowanie sądów, odciążając je od niespornych spraw spadkowych.

Natomiast przeszkodą do szybkiego uzyskania APD może być czasochłonna i pracochłonna procedura spisania protokołu dziedziczenia oraz konieczność przedłożenia notariuszowi odpisów aktów stanu cywilnego wszystkich osób powołanych do spadku z ustawy, który to wymóg nie jest bezwzględnie obligatoryjny w przypadku sądowego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku.

Niezrozumiała jest również regulacja wynikająca z treści art. 1025 § 3 kc oraz art. 669¹ § 1 kpc, z której wynika, że sądowe stwierdzenie nabycia spadku ma zawsze pierwszeństwo przed notarialnym poświadczeniem dziedziczenia, co stawia osoby legitymujące się zarejestrowanym APD w gorszej sytuacji od osób legitymujących się sądowym stwierdzeniem nabycia spadku. A przecież celem ustawodawcy było zrównanie zarejestrowanego APD z prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku.

Niemniej jednak, notarialne poświadczenie dziedziczenia cieszy się coraz większym zainteresowaniem i usprawnia powszechny obrót prawny. W ciągu pierwszych pięciu lat funkcjonowania tej instytucji w polskim systemie prawnym średnia liczba sporządzonych APD w skali kraju wzrosła od 2650 miesięcznie w 2009 r. do 5953 w 2013 r. [Wojdyło 2014: 435]. Na przestrzeni kolejnych pięciu lat zainteresowanie to ciągle wzrastało. Zgodnie z danymi podanymi w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości¹² w 2013 r. sporządzono w skali kraju 68 529 protokołów dziedziczenia warunkujących wydanie aktu poświadczenia dziedziczenia, a w 2018 r. takich protokołów dziedziczenia sporządzono 108 502, jest to zatem wzrost na poziomie około 58%. Dlatego też nowe regulacje powinny poszerzać zakres jego stosowania i sukcesywnie eliminować wszelkie wątpliwości powstające w praktyce notarialnej na etapie jego sporządzania, tak by procedura uzyskania aktu poświadczenia dziedziczenia

¹² <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie> [dostęp: 6.01.2021].

była nieskomplikowana i odformalizowana, ale nie stanowiła jednocześnie nieuzasadnionego, nadmiernego ryzyka dla bezpieczeństwa prawnego podmiotów w niej uczestniczących.

Literatura

- Bender P., 2017, Uczestnicy notarialnego poświadczenia dziedziczenia („osoby zainteresowane”) na gruncie znowelizowanego Prawa o notariacie, *Krakowski Przegląd Notarialny*, nr 3 (lipiec/wrzesień).
- Bieniek G., 2008, Notarialne poświadczenie dziedziczenia, *Rejent*, nr 9(209).
- Borkowski P., 2011, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Dończyk D., 2011, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia. Komentarz*, wyd. 1, Warszawa: LexisNexis.
- Górecki J., 2012, Zapis windykacyjny w praktyce notarialnej, *Rejent*, nr 4(252).
- Grzybczyk K., Szpunar M., 2006, Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako alternatywny sposób stwierdzenia prawa do dziedziczenia, *Rejent*, nr 2(178).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Kordasiewicz B. (red.), 2015, *System prawa prywatnego*, t. X: *Prawo spadkowe*, Warszawa: Wyd. C.H. Beck.
- Kremer E., Truszkiewicz Z. (red.), 2009, *Rozprawy i studia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Lichorowiczowi*, Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Księżak P., 2017, *Prawo spadkowe*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Księżak P., Szymura K., 2010, Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2009 r., III CZP 89/09, *Rejent*, nr 10(234).
- Marciniak A. (red.), 2019, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, Warszawa: Legalis.
- Oleszko A., 2018, Prawo spadkowe w praktyce notarialnej. Księga IV kodeksu cywilnego – komentarz. Spadki (art. 926 k.c., część I), *Rejent*, nr 11(331).
- Osajda K. (red.), 2019, *Prawo o notariacie. Komentarz 2019*, wyd. 3, Warszawa: Legalis.
- Pietrzykowski K. (red.), 2015, *Kodeks cywilny*, t. II: *Komentarz do art. 450-1088*, Warszawa: Wyd. C.H. Beck.
- Postanowienie SN z 23 czerwca 1967 r., III CR 104/67, OSNCP 1968 nr 2, poz. 24, Legalis.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141 ze zm.).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/12 z 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia dziedziczenia (Dz.Urz.UE. L nr 201, s. 107 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 19 czerwca 1984 r. w sprawie dokumentów stwierdzających tożsamość (t.j. Dz.U. nr 32, poz. 175).
- Szereda A.J., 2018, *Czynności notarialne. Komentarz do art. 79-112 Prawa o notariacie*, Warszawa: C.H. Beck.
- Szereda A.J., 2019, Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Od stwierdzenia nabycia spadku do poświadczenia dziedziczenia”, *Rejent*, nr 2(334).
- Truszkiewicz Z., 2010, Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia, *Przegląd Sądowy*, nr 7-8.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 17 listopada 2009 r., III CZP 89/09, Legalis, nr 176399.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1359.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1740 ze zm.
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz.U. 2020, poz. 30 ze zm.

- Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, t.j. Dz.U. 2020, poz. 1192 ze zm.
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 181, poz. 1287.
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. Prawo konsularne, t.j. Dz.U. 2020, poz. 195.
- Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw, Dz.U. poz. 1629 ze zm.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 1651 Sejmu V kadencji.
- Wojdyło J., 2014, Notarialne poświadczenia dziedziczenia – 5 lat istnienia, w: A. Dańko-Roesler, A. Oleszko, R. Pastuszko (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego oraz notarialnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi*, Warszawa: Stowarzyszenie Notariuszy RP, 432-443.
- Wrzecionek R., 2009, Sporządzenie aktu uzupełniającego jako element notarialnego postępowania spadkowego, *Rejent*, nr 12(224).
- www.isws.ms.gov.pl [dostęp: 6.01.2021].
- Wyrok Sądu Najwyższego z 25 czerwca 1996 r., II CRN 214/95, Legalis, nr 1430432.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 31 stycznia 2001 r., sygn. akt P 4/99, Legalis, nr 49437.
- Żuralski M., 2018, Śmierć nasciturusa na tle wybranych zagadnień poświadczenia dziedziczenia, *Rejent*, nr 10(342).

A deed of succession certification as an alternative way of confirming the acquisition of inheritance

Abstract. The aim of the article is to describe the procedure of obtaining a deed of succession certificate drafted by a notary, which was introduced into the Polish legal system as an alternative to the confirmation issued by a court by virtue of the act of 24th August 2007 amending the Notary Public Act and certain other acts. The author describes the applicability of this procedure and its legal effects.

Keywords: deed of succession certificate, inheritance, will, specific bequest, heir, testator